

Boekbesprekingen

K. FLOOR, F. VAN RAAIJ. Marketing-communicatiestrategie. 598 pag. Stenfort Kroese Uitgevers B.V., Leiden, Antwerpen 1990. Prijs f 125,00. ISBN 90 207 1916 5.

Binnen de gezondheidszorg is een opmerkelijk proces waarneembaar: een proces van marktgericht denken. Mogelijk spelen de bezuinigingen in de gezondheidszorg, de voorstellen van de commissie Dekker uit 1987 en de vrije marktpolitiek binnen het Europa van na 1992 hierbij een rol. Sommige ziekenhuizen en ziekenfondsen raken doordrongen van de noodzaak van een marktgerichte gezondheidszorg en ook binnen de NMT is het denken over marketing-communicatie duidelijk waarneembaar.

De auteurs zijn respectievelijk verbonden aan een reclamebureau en hoogleraar in de Economische psychologie en de Reclamewetenschap aan de Erasmus Universiteit. Daardoor zijn in dit handboek het verkregen inzicht uit de dagelijkse praktijk én de theoretische kennis gecombineerd en is het voor iedereen die is geïnteresseerd in de beïnvloeding van attitude en gedrag door communicatie nuttig om te lezen.

In het eerste deel ('Marketing en Communicatie') wordt het onderscheid aangegeven tussen 'corporate communicatie' (waarbij het gaat om de onderneming of organisatie als geheel) en 'marketing-communicatie' (waarbij de waren en producten het onderwerp vormen). Verder komen het product, de prijs en de distributie aan de orde. Het tweede deel gaat over 'Reclame en Maatschappij', waarbij wordt ingegaan op de plaats die reclame in de maatschappij inneemt, haar geschiedenis, de kritiek die reclame te verduren heeft (gekregen) en de regelgeving waaraan de reclamebranche onderworpen is.

Deel III vormt het grootste en belangrijkste deel van dit fraai geïllustreerde boek. Daarin wordt het ontwerpen van een reclameplan besproken, waarbij het consumenten-, produkt- en concurrentie-onderzoek (inclusief de methoden); de doelgroep en de doelstellingen; de strategie, de campagne en het budget aan de orde komen. Met nadruk wordt gesteld dat onderzoek voor het voeren van succesvolle marketing- en reclamecampagnes belangrijk is. Niet minder belangrijk is een goede relatie tussen adverteerder en reclamebureau.

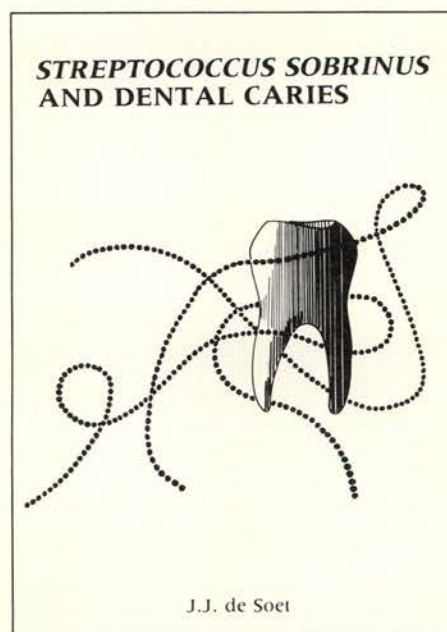
Een ander onderdeel van het reclameplan vormen de media: zij worden in deel IV besproken. Media zijn de dragers van reclameboodschappen en daarom wordt uitgebreid aandacht besteed aan de soorten media, het mediumbereik, de mediumselectie en vooral aan het media-onderzoek. De overige marketing-communicatie-in-

strumenten zijn het onderwerp van het volgende deel, waarbij 'public relations' en voorlichting (een onderwerp dat wat mager wordt behandeld), sponsoring, promoting, communicatie in de 'direct marketing' en communicatie voor de winkel- en de individuele verkoper nader worden toegelicht. In het laatste deel wordt ingegaan op de vraag hoe de verschillende marketing-communicatie-instrumenten op elkaar dienen te worden afgestemd. Met geïntegreerde marketing-communicatie krijgen waren een meerwaarde boven de producten van de concurrent. Daarnaast kan de relatie met de klant erdoor worden verstevigd.

Zoals reeds gezegd, dit boek is nuttig voor hen die zijn geïnteresseerd in communicatie. Het is echter wat weinig kritisch ten aanzien van de psychologische invloed van reclame op de beeldvorming en de behoeften van mensen en ten aanzien van de ethische aspecten die het fenomeen 'reclame' omgeven. Ook wordt wat weinig aandacht besteed aan het selecteren van 'gevaarlijke' (lees: schadelijke) informatie en achten de auteurs het publiek in dit opzicht te 'mondig'.

M. A. J. Eijkman, Wassenaar

J. J. DE SOET. *Streptococcus sobrinus* and dental caries. 112 pag. Academisch proefschrift Vrije Universiteit te Amsterdam. GPM-design, Huizen 1990. ISBN 90 9003322 X.



Werden vroeger de veelvuldig met cariës geassocieerde mutans-streptokokken alle aangeduid met de naam *S. mutans*, nu we-

ten wij dat er wel zeven verschillende species te onderscheiden zijn. Zo bestaat er naast *S. mutans* ook *S. sobrinus*.

De auteur zocht naar een gemakkelijke en betrouwbare wijze om mutans-streptokokken te identificeren. Hij deed dit met behulp van monoclonale antistoffen (monoclonal antibodies = Mabs). Zij reageren onder andere specifiek met *S. sobrinus* en *S. mutans* en zo werd uiteindelijk een identificatieschema voor mutans-streptokokken ontwikkeld.

Naast het identificeren van geïsoleerde stammen, is het ook belangrijk om in plaque en speeksel de aanwezigheid van *S. mutans* en *S. sobrinus* betrouwbaar te kunnen vaststellen. In veel epidemiologische studies wordt dit uitgevoerd met behulp van selectieve (sucrose-bevattende) media, die echter het nadeel hebben dat zij veelal ook de groei van mutans-streptokokken remmen. Daarom gebruikte de auteur de Immuno-Blot Techniek (IBT) – die gebruik maakt van nitrocellulose-membranen, waarop mutans-streptokokken nadat zij zijn gekweekt, immunologisch worden gekleurd – waarmee *S. mutans* en *S. sobrinus* met behulp van Mabs kunnen worden aangetoond en geteld. Het blijkt dat de IBT een betrouwbaar beeld geeft van de samenstelling van plaque en speeksel, wanneer het gaat om de detectie van *S. mutans* en *S. sobrinus*.

Van deze laboratoriumresultaten werd uitgegaan in een klinisch onderzoek (in samenwerking met W. P. Holbrook van de Tandheelkundige Faculteit van de Universiteit van IJsland te Reykjavik en die bij de promotie dan ook als referent optrad) bij 84 vijfjarige kinderen op IJsland. Zij werden bacteriologisch onderzocht en deze gegevens werden gerelateerd aan de aanwezigheid van niet-approximale en proximale cariës. De resultaten suggereerden (weliswaar niet statistisch significant) een relatie tussen hoge aantallen *S. mutans* in speeksel en hoge DMFT-getallen. De afwezigheid van *S. sobrinus* leek gecorreleerd met de afwezigheid van proximale cariës. Een vergelijkbaar onderzoek werd uitgevoerd bij negen jaar oude kinderen van een Amsterdamse basisschool. Ook hier werd een relatie gevonden tussen de afwezigheid van *S. sobrinus* en de afwezigheid van proximale cariës.

De rol van *S. sobrinus* in het cariësproces kan ook worden bestudeerd aan het bacteriële vermogen tot het produceren van zuren. Daartoe wordt een methode beschreven waarmee de pH van een fermenterende bacteriesuspensie (en dus de zuurproductie) constant kan worden gemeten. Als door de productie van zuren de pH daalt, wordt dit onmiddellijk gecompenseerd

door de toevoeging van NaOH. De per tijdseenheid toegevoegde hoeveelheid NaOH is dan een maat voor de snelheid waarmee de bacteriesuspensie zuur produceert. Het meeste onderzoek naar de zuurproductie is uitgevoerd met laboratoriumstammen. Dergelijke stammen kunnen echter door het vele overenten veranderd zijn, waardoor ook hun virulentie kan zijn beïnvloed. Daarom isoleerde de auteur – met behulp van de IBT – *S. mutans*- en *S. sobrinus*-stammen uit de plaque van kinderen. Van deze vers geïsoleerde stammen werd de snelheid van zuurproductie gemeeten en tevens werden deze stammen bij ratten geïnoculeerd om hun cariogeniteit te bepalen. Uit dit onderzoek is gebleken dat verse isolaten van *S. sobrinus* significant per tijdseenheid meer zuur produceren dan verse isolaten van *S. mutans*. Deze hogere zuurproductie ging bij de, met deze stammen geïnoculeerde, ratten samen met een groter aantal dentinelaesies.

Op grond van de resultaten van het in dit proefschrift beschreven onderzoek, mag onder meer worden geconcludeerd dat:

1. met behulp van de Mabs thans een snelle en zorgvuldige identificatie van mutansstreptokokken mogelijk is en
2. de veelvuldig in plaque aangetroffen *S. sobrinus* de meest acidogene soort onder de mutansstreptokokken is.

Aan het eind gekomen zal de lezer zich realiseren wat voor pionierswerk door De Stoppelaar c.s. reeds vóór 1971 op dit gebied werd verricht.

B. Z. Deenik, Heemstede

P. J. M. OOSTERWAAL. Local application of antibacterial drugs in periodontal therapy. 86 pag. Academisch proefschrift Katholieke Universiteit te Nijmegen. Graphic Promotions, Amersfoort 1990. ISBN 90 9003326 2.

Het lokaal toepassen van antimicrobiële middelen bij de behandeling van parodontale ontstekingen staat volop in de belangstelling. Dit gebruik zou een belangrijke ondersteuning kunnen zijn van het mechanisch reinigen van de parodontale pocket. De auteur verrichtte onderzoek op dit terrein bij de vakgroep Parodontologie en Preventieve Tandheelkunde van de Katholieke Universiteit te Nijmegen. De resultaten werden vastgelegd in het hier te bespreken proefschrift.

Allereerst werd subgingivale gebitsreiniging met hand- en ultrasone instrumenten met elkaar vergeleken. De klinische en microbiologische resultaten van beide technieken bleken vergelijkbaar. Een kortere instrumentatietijd zou een voordeel kunnen zijn van de ultrasone techniek.

Stoffen die in aanmerking komen voor lokaal gebruik bij parodontale infecties zijn

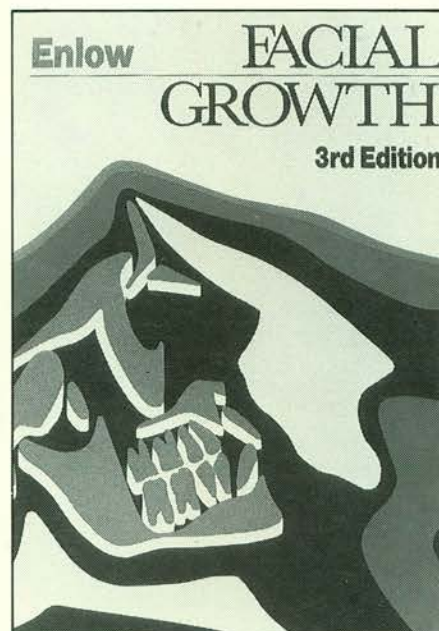
onder andere chloorhexidine-digluconaat, aminfluoride gel en tinfluoride gel. Gevoeligheidsbepalingen *in vitro* toonden aan dat, binnen een gegeven tijd, chloorhexidine de meest werkzame stof was tegen een aantal paropathogene bacteriesoorten. De werkzaamheid van antimicrobiële middelen wordt echter ook bepaald door de verblijftijd in de pocket. De auteur stelde vast dat het merendeel van het gel direct na applicatie uit de pocket verdwijnt, terwijl het restant nog slechts een halfwaardetijd van ongeveer 12 minuten had.

In een longitudinaal onderzoek werd de werkzaamheid van 2% chloorhexidine gel, 1,25% aminfluoride gel, 4% tinfluoride gel en van een placebo gel in combinatie met mechanische parodontale therapie onderzocht; 36 weken na de behandeling werden de patiënten klinisch en microbiologisch onderzocht. Er kon geen verschil worden aangetoond tussen de vier proefgroepen, hetgeen betekent dat er geen additief effect was van de gebruikte gels.

De conclusie van de auteur is dan ook dat het verbeteren van de mechanische parodontale therapie door lokale applicatie van antimicrobiële middelen nog steeds toekomstmuziek is.

A. J. van Winkelhoff, Amsterdam

D. H. ENLOW. Facial growth. 3e druk, 562 pag., 555 afb. W. B. Saunders Company, Harcourt Brace Jovanovich Inc., Philadelphia, London, Toronto, Montreal, Sydney, Tokyo 1990. Prijs £ 56,60. ISBN 0 7216 2843 5.



Dit boek is de derde druk van Enlows klassieke werk over craniofaciale groei en ontwikkeling, dat oorspronkelijk in 1975 is verschenen. In 18 hoofdstukken worden

diverse aspecten van de 'Facial growth' besproken. Veel aandacht wordt geschonken aan een morfologische beschrijving van de faciale groeiprocessen, de algemene lichaamsgroei, de normale variaties in gelaatsvorm, de veranderingen bij volwassenen, de anatomische oorzaken van malocclusies en de cefalometrie.

Een groot aantal hoofdstukken is vrijwel ongewijzigd overgenomen uit de tweede druk uit 1982, maar er zijn ook enkele nieuwe delen toegevoegd, zoals de hoofdstukken over het kaakgewricht, geboortedefecten, de regulatie van de groei, erfelijkheid van het gelaat, groei bij volwassenen en algemene lichaamsgroei.

Hoewel ook de biologie van bot- en kraakbeenweefsel aan de orde komt, is de invalshoek voornamelijk morfologisch. Hierdoor wordt het fysiologische aspect, en met name de stand van zaken op het gebied van regulatiesystemen, wat onderbelicht. Ook worden cellulaire processen, die van belang zijn bij de depositie en resorptie van bot, niet of nauwelijks besproken. Zo zal men in de index tevergeefs zoeken naar termen als osteoblast, osteoclast, groeihormoon of groeifactor en wordt de rol van het periosteum bij de botdepositie in minder dan een bladzijde behandeld. Hetzelfde geldt overigens voor een proces als tand-eruptie.

In de zeer uitgebreide literatuurlijst (meer dan 1500 referenties) is de wat oudere literatuur oververtegenwoordigd. Ongeveer 75% van de referenties is van vóór 1980.

Ondanks deze tekortkomingen blijft dit boek van Enlow 'verplichte literatuur' voor iedereen die zich wil verdiepen in de wijze waarop het craniofaciale skelet zich tijdens de groei ontwikkelt.

J. C. Maltha, Nijmegen

J. DEN DEKKER. Behandelingsplanning in de tandartspraktijk. 152 pag. Academisch proefschrift Universiteit van Amsterdam. Uitgeverij Thesis, Amsterdam 1990. Prijs f 49,50. ISBN 90 51 70 030X.

In dit proefschrift wordt nagegaan hoe het proces om tot een behandelingsplan te komen verloopt en of er factoren zijn die samenhangen met verschillen in werkwijze op dit punt tussen Nederlandse algemeenpractici.

De studie in engere zin wordt voorafgegaan door een literatuuroverzicht waaruit, in grote lijn, twee benaderingen van het proces naar voren komen: een 'behandelingsgerichte' en een 'probleemgerichte' werkwijze. Zeker is dat een groot deel van de literatuur over behandelingsplanning gebaseerd is op ervaring en oordeel van de geciteerde auteurs (La Rivière, Pameijer, Käyser e.v.a.). Daarom is dit één van de

boeiendste hoofdstukken uit het proefschrift geworden.

Vervolgens blijkt dat het verloop van het proces – zoals dat in de praktijk plaatsvindt – gestandaardiseerd kan worden vastgelegd door middel van patiëntsimulatie met, onder meer, een 'rollenspel' waarbij de onderzoeker in de dialoog met de tandarts als patiënt reageert. Bovendien staan kaartjes ter beschikking met gegevens over het onderzoek met spiegel en sonde, het plaque-onderzoek, het onderzoek naar pockets en gingivabloeding, en röntgenfoto's, kleurenmondfoto's en gebitsmodellen. Tot slot werd tevens verzocht een lijst met 34 vragen in te vullen ten einde de tandartsgebonden variabelen te kunnen meten. De 'patiënt' werd geïntroduceerd met een korte brief waarin de personalia (de relevantie van zijn ongehuwd zijn wordt overigens niet duidelijk) staan vermeld. Op deze wijze werden 150 willekeurig gekozen algemeen-practici, die tussen 1953 en 1982 aan een Nederlandse universiteit zijn afgestudeerd en praktiseren in de provincies Gelderland en Zuid-Holland, bezocht. Er waren twee patiëntvarianten beschikbaar, die verschilden in betalingsbereidheid en die ieder om en om werden voorgelegd. In een volgend hoofdstuk worden een aantal tandartsgebonden factoren, één patiëntgebonden en twee omgevingsgebonden factoren geoperationaliseerd tot onafhankelijke variabelen.

Hoewel er door de tandartsen wel tekortkomingen, vooral ten aanzien van het 'contact met de patiënt' (uiterlijk en gedrag werden gemist) werden gesignaleerd, was hun oordeel over de levensduur van de simulatie gunstig en alle 150 tandartsen waren van mening dat zij met een 'echte' patiënt tot een zelfde behandelingsplan zouden zijn gekomen. Maar het blijft natuurlijk de vraag of de onderzoeker 150 maal 'in' is geweest om zijn rol van patiënt aannemelijk te spelen. Hij geeft zelf volmondig toe dat het mogelijk is dat hij 'de patiëntsimulatie geleidelijk iets beter presenteerde'.

Allengs komt de auteur tot conclusies. Zo blijkt er veel variatie te bestaan in de aard en omvang van de informatie die wordt verzameld om tot een behandelingsplan te komen en ook in de plannen zelf zijn er veel verschillen tussen de tandartsen. De relaties tussen de onderdelen van de planning zijn in het algemeen zwak en er kunnen geen 'typen' van behandelingsplanning worden onderscheiden, in de zin van stabiele combinaties van vragen, onderzoeken en plannen. Ook de rol van de onafhankelijke variabelen biedt helaas (nog) weinig houvast. Daarvoor zal nog veel onderzoek nodig zijn naar de daarbij behorende mechanismen. De variabele 'betalingsbereidheid van de patiënt' vormt hierop begrijpelijkerwijs een uitzondering.

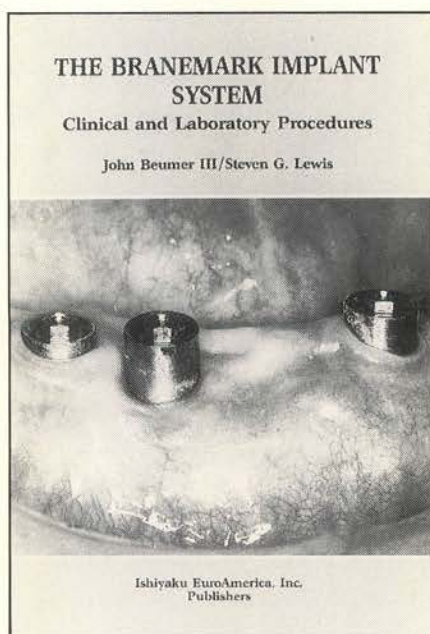
Van de 150 ondervraagden noemt 75%

dit tijdschrift in verband met nascholing, maar helaas werd slechts gevraagd naar abonnementen op wetenschappelijke tijdschriften. Voor de Redactie zal ongetwijfeld de belangstelling blijven uitgaan naar de lezers boven de abonnees.

Op grond van de resultaten van zijn onderzoek komt de auteur tot de slotsom dat de samenhang tussen de inhoud van de behandelingsplannen enerzijds en de patiënt (betalingsbereidheid), de omgeving (stad of platteland) en de tandarts (opvattingen omtrent het beroep; opleiding) anderzijds niet erg sterk is. Waarschijnlijk spelen andere factoren, als het vertrouwen in eigen kunnen, een rol. Maar ook moet niet worden uitgesloten dat algemene, niet aan het beroep gebonden persoonskenmerken van de tandartsen van invloed zijn, aldus de schrijver. En daar houden wij het dan maar op.

B. Z. Deenik, Heemstede

J. BEUMER, S.D. LEWIS. The Brånemark implant system: clinical and laboratory procedures. 250 pag., 700 afb. Ishiyaku EuroAmerica, Inc., St. Louis, Tokyo 1990. Prijs \$ 150,—. ISBN 0 912791 62 4.



In alle boeken die tot nu toe over het Brånemark-implantaat zijn verschenen – ook in de nieuwe uitgaven van de laatste tijd – vormen het wetenschappelijk onderzoek naar en de theoretische achtergronden van dit type van implantaten de kern van hun inhoud. Met de verschijning van dit boek wordt nu een uitgave over de klinische toepassing aan deze reeks toegevoegd. Niettemin begint ook dit boek met de weergave van de belangrijkste conclusies uit onderzoek dat naar het Brånemark-implantaat werd gedaan, waarbij gebruik

wordt gemaakt van de meest relevante illustraties uit eerdere publikaties. Maar al snel wordt dan overgegaan op de klinische onderdelen van de behandeling. Aan de hand van een groot aantal foto's, van uitstekende kwaliteit, wordt de gehele klinische fase (vanaf de behandelingsplanning tot en met het afbehandelen van de patiënt, inclusief het optreden van eventuele complicaties) in details doorgenomen. Alle mogelijke toepassingsgebieden komen hierbij aan de orde. Ook de tandtechnische fasen van de prothetische behandeling worden uitgebreid stap voor stap, met korte begeleidende teksten, in beeld gebracht. Naast de intra-orale toepassingen wordt ook het extra-orale gebruik van het Brånemark-implantaat getoond en besproken.

De goede kwaliteit van de foto's en de heldere tekst, kortom de gehele inhoud, zijn in overeenstemming met het hoge gehalte van de vorm van tandheelkunde die in dit boek aan de orde wordt gesteld. Deze uitgave is dan ook bijzonder geschikt voor iedereen die het Brånemark-implantaat reeds toepast, om al lezend de eigen technieken te toetsen aan die van beide auteurs. Ook is het boek onmisbaar voor de tandtechnicus, gelet op de uitgebreide technische aspecten die worden getoond. Tevens is het – dank zij de vele illustraties en de plezierige leesbaarheid – geschikt voor de collega die zich nog niet met implantaten bezighoudt, maar juist over het Brånemark-systeem meer wil weten.

T. B. F. M. Gelhard, Roden

ONDER REDACTIE VAN W. A. M. VAN DER KWAST, C. E. L. CARELS ET AL. Het tandheelkundig jaar 1990. 204 pag. Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht, Antwerpen 1990. Prijs f 75,00. ISBN 90 313 1034 4.

Het tandheelkundig jaar 1990 is de tiende uitgave in een reeks waarin allerlei – op de praktijk gerichte – onderwerpen aan de orde komen. In compacte bijdragen van vaak niet meer dan tien pagina's wordt de lezer op de hoogte gebracht van nieuwe ontwikkelingen of wordt 'oude kennis' aan nieuwe inzichten getoetst. Ook deze uitgave voldoet wat dit betreft weer aan de verwachtingen. Onderwerpen als 'preparatie voor adhesief-bruggen', 'orthodontie bij volwassenen', 'reparatie van porseleinen restauraties', 'preventie van wortelcariës' en 'dentine-adhesieven' zijn van direct belang voor iedere practicus en geven een goed beeld van de wetenschappelijke stand van zaken op deze terreinen. Kortom, een boek waarmee iedere practicus zijn voordeel kan doen.

Twee onderwerpen springen er deze keer uit, te weten: 'Marketing in de tandheelkunde' (een bijdrage van Tan) en 'Erfe-

lijkeheidsadvies en de tandarts' (geschreven door Baart, Menko en Kwee). Het eerste tracht de tandarts warm te maken voor een op de markt gerichte praktijkvoering. In een tijd waarin het niet meer vanzelfsprekend is dat een tandarts voldoende werk heeft, waarin het tandheelkundig verzorgingssysteem ter discussie staat en waarin allerlei subspecialismen zich ontwikkelen, doet de noodzaak van een bewuste praktijk aanpak zich meer dan ooit voelen. Het artikel is een handreiking aan degene die daar wat meer over wil weten.

Het tweede onderwerp is heel bijzonder en heeft daarom terecht in deze lustrumeditie extra ruimte (44 pagina's!) gekregen. Het omvat die erfelijke afwijkingen die voor de tandarts van belang zijn, zowel algemene met een tandheelkundige component, als specifieke afwijkingen aan het gebit, de kaken en het mondslijmvlies. Doordat het artikel veel algemene informatie over erfelijkheid bevat en bovendien rijkelijk is geïllustreerd, stelt het de lezer in staat zich diepgaand te oriënteren op dit onderwerp. De moeite waard om even voor te gaan zitten, aangezien patiënten regelmatig met vragen op dit gebied bij de tandarts komen en van hem of haar een deskundig antwoord verwachten.

Deze tiende editie van 'Het tandheelkundig jaar' biedt de tandarts de gelegenheid zich op een eenvoudige wijze bij te scholen en zij kan dan ook iedereen worden aanbevolen.

M. A. J. van Waas, Utrecht

ONDER REDACTIE VAN J. J. DE LANGE ET AL. Van aether naar beter. Veertig jaar Nederlandse Vereniging voor Anesthesiologie 1948-1988. 344 pag., geïll. Wetenschappelijke Uitgeverij Bunge BV, Utrecht 1988. Prijs f 79,50. ISBN 90 6348 394 5.

De Nederlandse Vereniging voor Anesthesiologie heeft – ter gelegenheid van haar 40-jarig bestaan – een gedenkboek uitgegeven. Het is wellicht wat ongebruikelijk het bereiken van een dergelijke mijlpaal te markeren, maar de samenstellers hadden nu nog de mogelijkheid de anesthesisten 'van het eerste uur' zelf aan het woord te laten: 40 jaren vormen zo ongeveer net één artsengeneratie. Dit heeft geleid tot een fascinerend – en voor Nederland vrij uniek – document waarin de geschiedenis van de anesthesiologie en de ervaringen van sommige van haar beoefenaren worden beschreven. Wanneer men bedenkt dat het hier een relatief kleine beroepsgroep betreft (er zijn in ons land circa 800 anesthesisten), dan dwingen de snelle ontwikkeling van het vak 'van kunst naar kunde', de veelheid van publikaties op het gebied van fundamenteel en klinisch onderzoek, en de

zorg voor scholing en nascholing respect af.

Hoewel in dit gedenkboek vrijwel uitsluitend de relatie tussen de anesthesiologie en de heelkunde aan de orde komt, is het vooral ook boeiende lectuur voor de tandarts met belangstelling voor angst- en pijnbeheersing. Naar de tandheelkundige verzorging wordt overigens niet expliciet verwezen, met uitzondering dan van de dubieuze Evipan-instituten. Toch is er, althans historisch gezien, wel degelijk een samenhang tussen de anesthesiologie en de tandheelkunde. De eerste ethernarcose – toegepast in 1846 door W. T. G. Morton – werd immers uitgevoerd ten behoeve van een tandextractie.

Vanaf 1846 tot 1947 was de belangstelling voor de narcose in Nederland echter bijna nihil en dit werd openlijk geprezen als een gunstig gevolg van de voorzichtigheid 'onzen volksaard eigen'. Totdat in 1947 mevrouw D.M.E. Vermeulen-Cranch, vanuit Engeland, naar Nederland kwam. In 1958 werd zij de eerste – en jarenlang de enige – hoogleraar in de Anaesthesiologie op het vaste land van Europa. Mede dank zij de vanzelfsprekendheid waarmee in Engeland reeds toen 'dental anaesthesia' werd toegepast, heeft zij in Nederland de aanzet gegeven tot de ontwikkeling van angst- en pijnbeheersing in de tandheelkunde. Vanaf 1981 wordt – mede op haar initiatief en onder haar leiding – de PAOT-cursus 'Inhalatie-sedatie voor tandartsen' gehouden. Ook had zij een belangrijk aandeel in de totstandkoming van het rapport van de Gezondheidsraad over inhalatie-sedatie. *Van aether naar beter* toont aan van hoeveel betekenis zij is geweest voor de ontwikkeling van de anesthesiologie. Daarnaast geeft het boek een goed inzicht in het heden en de toekomst van dit vakgebied.

E. C. M. Bouvy-Berends, Bergschenhoek

RECENSIE-EXEMPLAREN

Het merendeel van de hier aangekondigde uitgaven zal nog nader op deze plaats worden besproken.

1. H. KALSBEK. Tandheelkundig Epidemiologisch Onderzoek in Basisgezondheidsdiensten. 60 pag. Nederlands Instituut voor Praeventieve Gezondheidszorg TNO, Leiden 1990. Prijs f 35,—. ISBN 90 6743 171 0.
2. MEDIGON. Jaarverslag 1989 financiering en coördinatie. Den Haag: Stichting voor Medisch Onderzoek en Gezondheidsonderzoek, 1990.
3. J. D. WALTER. Removable partial denture design. Tweede herziene druk. 120 pag., 96 afb. British Dental Journal, PSP, London 1990. Prijs £ 15,—. ISBN 0 904588 24 6.
4. ONDER REDACTIE VAN Chr. HILLAM. The roots of dentistry. 73 pag., 62 afb. British Dental Journal, PSP, London 1990. Prijs £ 12,—. ISBN 0 904588 25 4.
5. O.R.V. L. BOON. Arbeidsomstandigheden in de gezondheidszorg. Dilemma's bij salariering conflict- en stresshantering kwaliteit van arbeid en zorg ongezonde werktijden en rugletsels. 120 pag. Stichting Sympoz, Amstelveen 1990. Prijs f 24,—. ISBN 90 71725 07 3.
6. O.R.V. L. BOON. Privacy in de gezondheidszorg. Dilemma's bij zelfbeschikkingsrecht, leefklimaat, automatisering, patiëntenaautonomie bij behandelingen, volksgezondheidsonderzoek, gewenste intimiteiten. 120 pag. Stichting Sympoz, Amstelveen 1990. Prijs f 25,—. ISBN 90 71725 08 1.
7. J. J. E. VAN EVERDINGEN, N. S. KLAZINGA. De openbaringen van Hippocrates. Grensincidenten en randverschijnselen aan de horizon van de geneeskunde. 304 pag. Uitgeverij Belvedere, Overveen 1990. Prijs f 32,50. ISBN 90 73459 01 X.
8. D. KORSON. Natural Ceramics. 127 pag. Quintessence Publishing Co. Ltd., Chicago, London, Berlin, Tokyo, São Paulo 1990. Prijs DM 148,—. ISBN 1 85097 015 7.
9. K. MÜTERTHIES. Esthetic Approach to Metal Ceramic Restoration for the Mandibular Anterior Region. 94 pag. Quintessence Publishing Co. Ltd., London, Berlin, Chicago, São Paulo, Hong Kong and Tokyo 1990. Prijs \$ 68,—. ISBN 0 867 152 206.
10. L. A. RINN. The Polychromatic Layering Technique. A Practical Manual for Ceramics and Acrylic Resins. 155 pag. Quintessence Publishing Co., Inc., Chicago, Berlin, London, São Paulo, Tokyo and Hong Kong 1990. Prijs DM 248,—. ISBN 0 86715 225 7 1.